

dr hab., prof. APS Maciej Tanaś
Wydział Nauk Pedagogicznych
Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej
Zam. 03-982 Warszawa, ul. K. Guderskiego 3 m.72
Tel. +48 22 671 0572, kom. 606 716 137,
E-mail: mtanas@aps.edu.pl, mctanas@gmail.com

Ocena rozprawy doktorskiej mgr Ryszarda Kalamarza
pt.: „E-Learning w procesie rozwijania kompetencji porozumiewania się w języku obcym
jako kompetencji kluczowej w akademickiej dydaktyce języków obcych
(na przykładzie lektoratu języka angielskiego)”,
napisanej pod kierunkiem dr hab. Eugenii Smyrnowej-Trybulskiej

Współczesny człowiek funkcjonuje w dwóch, przenikających się wzajem przestrzeniach: realnej i wirtualnej. Pierwsza – fizyczna, świat życia i śmierci, ale i bogactwa doznań polisensorycznych, to przestrzeń tętniąca kolorami i kształtami, świat zapachów, smaków i dotyku, łez i miłości. Druga – wirtualna, zrodzona z odwiecznych marzeń człowieka o likwidacji barier czasu, odległości i nadmiernego trudu, to świat dźwięków oraz barwnych, statycznych i ruchomych obrazów. To przestrzeń oplatająca ziemski glob siecią ludzkich konfliktów i twórczości, ale też pole wojen gospodarczych, ideologicznych i politycznych, agora społecznego dyskursu, świat marzeń, ale też bazar handlu ludzkimi organami, globalny rynek przedsięwzięć ekonomicznych i – pole człowieczych podłości.

O ile pierwsza z owych przestrzeni, ta fizyczna – od wieków jest skutecznie wykorzystywana w procesach wychowania i kształcenia, o tyle druga – wirtualna, występując pod złudnym parasolem nieograniczonej wolności, jest miejscem kontroli człowieka i zbiorowości społecznych, które on tworzy. Jest przestrzenią ludzkiej aktywności, ale też pracy służb policyjnych oraz bezwzględnych, lokalnych i globalnych działań bandytów. Zbyt często ginie w niej człowiek, zaplątany i zniewolony w rynsztoku informacji oraz migotliwych, cyfrowych obrazów. Zbyt często...

Ta przestrzeń wymaga mądrych działań edukacyjnych. Działań prowadzonych nie w imię kontroli człowieka, zwiększania cenzury i uprawnień policji oraz służb specjalnych, ale w celu wprowadzania dzieci i młodzieży w życie wartościowe, w świat ludzkiej nauki i kultury. Jest nową, jakże atrakcyjną przestrzenią realizacji kształcenia.

W tym właśnie nurcie poszukiwań badawczych mieści się przedłożona do oceny rozprawa doktorska mgr Ryszarda Kalamarza pt.: „E-Learning w procesie rozwijania kompetencji porozumiewania się w języku obcym jako kompetencji kluczowej w akademickiej dydaktyce języków obcych (na przykładzie lektoratu języka angielskiego)”, napisana pod kierunkiem dr hab. Eugenii Smyrnowej-Trybulskiej. Atrakcyjność poznawcza rozprawy wynika nie tylko z podjęcia „modnego”, interdyscyplinarnego tematu i jego społecznej wagi, ale też sposobu konceptualizacji i trafnych odniesień teoretycznych, a nade wszystko z realizacji eksperymentu – najbardziej cenionej, i to nie tylko w naukach pedagogicznych, metody badań empirycznych.

Coraz powszechniej uświadamiana jest prawda, że cyfryzacja mediów oraz ich konwergencja w komputerach stacjonarnych i mobilnych, a także rozwój globalnej sieci

komputerowej oraz telefonii komórkowej powodują i powodować będą rozliczne konsekwencje edukacyjne. Przez długi czas większość opracowań naukowych dotyczyła informatycznych bądź technicznych aspektów komputerów i Internetu. Jednak w ostatnich latach prace pedagogiczne są już liczniejsze i wyraźnie przekraczają ujęcia tematów w kategoriach technicznych, wyznaczając nowe pola pedagogicznych badań i refleksji. Trudno przecenić ich znaczenie praktyczne i teoretyczne. Zwłaszcza tych rozpraw, których Autorzy przedmiotem badań empirycznych czynią obszary humanistycznej troski o ochronę podmiotowości oraz sfery wartości człowieka w świecie coraz bardziej zdominowanym przez technologie informacyjno-komunikacyjne, a także tych, które wskazują jak realizować wspomagane technologiami cyfrowymi procesy wychowania oraz nauczania-uczenia się dla wprowadzania człowieka w życie wartościowe.

Decyzję Ryszarda Kalamarza o przeprowadzeniu w rozprawie doktorskiej naukowej analizy *„podstawowych komponentów innowacyjnej metodyki nauczania języka obcego ze szczególnym uwzględnieniem nabywania sprawności językowych decydujących o poziomie posiadanej kluczowej kompetencji porozumiewania się w języku obcym, uwzględniającej systematyczne wykorzystanie technologii e-learningowych”* (s. 147) uważam za ważny krok w przestrzeni badań pedagogicznych. Podobnie, jak wybrany przezeń temat pracy. Oceniam go jako aktualny społecznie i interesujący poznawczo dla nauk pedagogicznych, zwłaszcza dla dydaktyki ogólnej, metodyki nauczania języka angielskiego, pedagogiki medialnej, a także jako ważny dla praktyki edukacyjnej w zakresie szkolnictwa wyższego.

Autor rozprawy formułuje zakładany cel badań w sposób powyżej przywołany, uzupełniając cel główny jeszcze czterema, dodatkowymi intencjami:

- *„Określenie stopnia zależności między prowadzeniem zajęć z języka angielskiego na studiach wyższych z wykorzystaniem platformy e-learningowej, technologii Web 2.0 i 3.0, a poziomem nabywanych sprawności językowych decydujących o poziomie posiadanej kluczowej kompetencji porozumiewania się w języku obcym;*
- *Określenie znaczenia e-learningu oraz technologii Web 2.0 i 3.0 w planowaniu procesu dydaktycznego w ramach lektoratu języka obcego ukierunkowanego na rozwijanie kompetencji kluczowych;*
- *Wskazanie zależności między prowadzeniem zajęć z języka angielskiego z wykorzystaniem e-learningu oraz technologii Web 2.0 i 3.0, a rozwijaniem innych kompetencji kluczowych, takich jak umiejętność uczenia się, kompetencje osobiste, interpersonalne i społeczne, a także kompetencje informatyczne.*
- *Ustalenie zależności między aktywnością, zaangażowaniem i systematycznością uczenia się na platformie e-learningowej, a efektywnością rozwijania komunikacyjnych kompetencji językowych”* (s. 147).

Ponadto wysunięto również cel praktyczno-wdrożeniowy, którym było:

- *opracowanie sprawdzonego empirycznie kursu e-learningowego „English for Law” „podnoszącego efektywność procesu dydaktycznego zorientowanego na kształtowanie kompetencji kluczowych oraz innych składowych systemu autorskiego nauczania języka angielskiego takich jak treści, środki, metody, formy nauczania itd.”* (s. 147).

W wymienionych celach badań dwukrotnie pojawia się sformułowanie *„Web 2.0 i 3.0”* (s. 147). Prawdopodobnie Autor zakładał, że czytelnik będzie wiedział, iż chodzi tu zapewne o rozróżnienie generacji sieci, z jej wersją 1.0 (w której można było tworzyć strony

internetowe, umieszczać tekst, dźwięki, obrazy statyczne i ruchome oraz prowadzić korespondencję e-mailową, jak również komunikować się na wiele już sposobów) oraz wersją 2.0 (z różnorodnymi serwisami społecznościowymi, poczynając od GeoCities, Classmates, Six Degrees, a kończąc na: Facebook, Twitter, VK, QZone, OK, Facenama, MySpace, LinkedIn, YouTube, WhatsApp, WeChat, Instagram i wielu innych mediach społecznościowych o różnej terytorialnej lub językowej specyfice i jednorodnym lub zróżnicowanym polu bądź polach aktywności), czy wreszcie wersją 3.0 – odnoszącą się do sieci semantycznych. Pierwsze dwie postacie Internetu Autor definiuje oraz opisuje ich cechy charakterystyczne we wcześniejszych fragmentach rozprawy (s. 90-92). Trzecią, tworzoną i rozwijaną aktualnie, traktuje nieco po macoszemu odsyłając osoby zainteresowane do zewnętrznego źródła (S. Szabłowski, E-learning dla nauczycieli. Wydawnictwo Oświatowe Fosze, Rzeszów 2009, s. 128 – por. s. 91 rozprawy). Szkoda też, że Ryszard Kalamarz nie umieścił obok wyliczanych przez siebie celów (choćby w przypisie) także krótkiego wyjaśnienia konotacji obu zastosowanych terminów lub nie odesłał do stosownych stron własnej rozprawy. Ułatwiło by to precyzyjne rozumienie sformułowanych przezeń celów badań. Trzeba to będzie uczynić w przypadku podjęcia decyzji o publikacji rozprawy drukiem. Zasadność bowiem publikacji nie budzi wątpliwości recenzenta. Może warto będzie w trakcie pracy sięgnąć również do książki Mariusza Kamoli i Piotra Arabasa, Sieci społeczne i technologiczne: jak zrozumieć? Jak wykorzystać? Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2018.

Ostatni z założonych celów ma rzeczywisty wymiar praktyczny, a sprawdzenie jego dydaktycznej efektywności pozwala na upowszechnienie autorskiego kursu w kształceniu językowym studentów. Niepotrzebne jest jednak kończenie zdania zawierającego wyliczane „elementy systemu autorskiego” wyrażeniem „i tak dalej”. Albo bowiem Autor wie co chce badać i zapisuje to precyzyjnie, albo też przypuszcza, że mogą być jakieś nierozpoznane „elementy”, które ujawnią się dopiero w opiniach badanych. Wystarczyło tu zdefiniować precyzyjnie ów system autorski lub odesłać do innych stron rozprawy zawierających stosowne wyjaśnienie.

Powyższe uwagi mają jedynie dyskusyjny wymiar warsztatowy i nie wpływają na wysoką, merytoryczną ocenę pracy.

Kolejne strony rozdziału metodologicznego (s. 148-151) zawierają sformułowane przez Ryszarda Kalamarza problemy badawcze oraz wysunięte hipotezy robocze:

1. *„Czy stosowanie e-learningu oraz technologii Web 2.0 i 3.0 warunkuje ogólny poziom komunikacyjnych kompetencji językowych w zakresie sporności językowych u studentów kontynuujących naukę języka angielskiego na studiach wyższych zmierzając do poziomu biegłości B2?”*
2. *Jaki jest związek wykorzystywania metod i technik kształcenia na odległość z rozwijaniem innych kompetencji kluczowych, takich jak umiejętność uczenia się, kompetencji miękkich (osobistych i społecznych), a także kompetencji informatycznych w grupie eksperymentalnej?*
3. *Jaki związek występuje między stopniem nabywania komunikacyjnych kompetencji językowych a refleksji (? – przypadek MT) uczącego się o efektywności i przydatności e-learningu i jakie formy organizacyjne nauczania wspomaganego e-learningiem są najbardziej efektywne?”* (s. 148-149).

Skonstruowany przez Ryszarda Kalamarza systemat zawiera trzy główne problemy, w tym jedynie pierwszy uszczegółowiony został czterema pytaniami szczegółowymi (s. 148-149). Nie powtórzono tego zabiegu ani w stosunku do drugiego, ani też trzeciego problemu. Można przeto przyjąć, że dla Autora ocenianej rozprawy najważniejszy lub najbardziej poddający się uszczegółowieniu był problem pierwszy. Teza ta zyskuje potwierdzenie zwłaszcza w odniesieniu do problemu trzeciego. O ile bowiem do dwóch pierwszych problemów wysunięto hipotezy robocze, to w odniesieniu do trzeciego nie uczyniono tego (s. 150-151). Trudno zrozumieć powody. Brakuje też autorskiego wyjaśnienia. Być może ów brak występuje jedynie w otrzymanej do recenzji wersji pracy. Z pewnością jednak problem drugi i trzeci mają ten sam charakter poznawczy. Przywołane problemy są bowiem pytaniami o związek, o typ zależności. Problem trzeci w pierwszej części sformułowania nie ma też charakteru diagnostycznego, co mogłoby uzasadniać rezygnację z przyjęcia przedzałożenia. Słusznie zatem Autor wysuwa hipotezę w przypadku drugiego problemu badawczego i z zupełnie niezrozumiałych powodów pomija ten zabieg w przypadku problemu trzeciego. Dopiero druga część brzmienia trzeciego problemu (od słów „*i jakie formy organizacyjne...*”) jest pytaniem diagnostycznym, co pozwala na ewentualną (a nie konieczną) rezygnację z założenia wstępnego w postaci hipotezy.

Szczęśliwie się złożyło, że Ryszard Kalamarz poszukując odpowiedzi na ów potraktowany po macoszemu problem przeprowadził stosowne badania, zanalizował uzyskane dane i zinterpretował ich sens w rozdziale siódmym rozprawy. Może wystarczyłoby pozostawić wyłącznie ową długą część problemu badawczego, pomijając fragment pierwszy pytania (o związek)? Można logicznie i merytorycznie uzasadnić taką decyzję. Zdaniem recenzenta kwestia pominięcia w rozprawie sformułowania trzeciej hipotezy wynika z niepotrzebnego połączenia dwóch pytań w jedno i jest w istocie raczej potknięciem konstrukcyjnym niż poważnym, merytorycznym błędem bezzasadnego zaniechania.

Do metodologicznego usytuowania i opisu badań dobrze wybrano źródła literaturowe, sprawnie też je wykorzystano. Autor sięgnął do prac Jerzego Brzezińskiego, Stefana Nowaka, Władysława Zaczyńskiego, Tadeusza Pilcha i Teresy Bauman, Mieczysława Łobockiego, Stanisława Juszczyka, Alberta Wojciecha Maszke, Earl'a Babbie, a także opublikowanych już wcześniej prac własnych. Przyjęte przez Ryszarda Kalamarza cele badań, a także – co szczególnie cieszy ucznia Władysława Zaczyńskiego – sposób ich eksperymentalnej realizacji oraz sumienna analiza statystyczna wraz z porządną interpretacją jakościową – potwierdzają zdolność Autora rozprawy do podejmowania nie tylko aktualnych, ale też ważnych dla teorii nauk pedagogicznych oraz użytecznych dla praktyki edukacyjnej dociekań empirycznych. Na wyróżnienie zasługuje wielokrotne odwoływanie się przez Autora do literatury naukowej w trakcie dokonywania przezeń analizy i interpretacji uzyskanych z badań wyników. Buduje to logiczną spójność tekstu, wskazuje też na znaczne odczytanie i intelektualną sprawność Ryszarda Kalamarza.

Recenzowana praca jest obszerna i liczy 412 stron wraz z załącznikami. Jej struktura obejmuje: **stronę tytułową** (1 s.), **oświadczenia promotora i autora** (1 s.), **streszczenie i słowa kluczowe** (1 s.), **spis treści** (7 s.), następujący po nich **wstęp** (12 s.) oraz **warstwę teoretyczną** (rozdział I *Porozumiewanie się w języku obcym jako kompetencja* – 40 stron, rozdział II *Wieloaspektowość umiejętności porozumiewania się w językach obcych* – 24 stron, rozdział III *Edukacyjny wymiar nabywania umiejętności porozumiewania się w językach*

obcych jako kompetencji kluczowej – 58 stron), **warstwę metodologiczną** (rozdział IV *Zagadnienia metodologiczne badań własnych* – 39 stron) i wreszcie **warstwę empiryczną** (rozdział V *E-learning a umiejętność porozumiewania się w języku angielskim jako kompetencja kluczowa* – 106 stron, rozdział VI *Nabywanie innych kompetencji kluczowych w nauczaniu języka angielskiego zorientowanego na nabywanie umiejętności porozumiewania się w języku obcym z wykorzystaniem e-learningu* – 9 stron, rozdział VII *Efektywność form dydaktycznych w nauczaniu języka angielskiego zorientowanego na nabywanie umiejętności porozumiewania się w języku obcym z wykorzystaniem e-learningu* – 16 stron), a także **warstwę wniosków teoretycznych oraz rekomendacji praktycznych** (rozdział VIII *Wnioski ogólne i postulaty dla praktyki edukacyjnej. Perspektywy e-learningu w akademickim kształceniu języków obcych* – 21 stron. Pracę zamykają: **zakończenie** – 4 strony, **bibliografia** (364 monografii, rozdziałów w książkach i artykułów w czasopismach naukowych oraz aktów prawnych), a także szczegółowy **aneks**, obejmujący 4 załączniki, w tym: **spisy** (1) 90 tabel, (2) 69 rysunków, (3) 59 skrótów, jak również narzędzia badań wraz z **syntetycznymi rezultatami dokonanych analiz dokumentów i wywiadów**: (4) podsumowanie analizy dokumentów, (5) kwestionariusz wywiadu z kierownikami jednostki/zakładu, (6) podsumowanie wywiadu z kierownikiem jednostki, (7) pre-test, (8) post-test, (9) kwestionariusz ankiety samooceny postępów w nabywaniu innych kompetencji kluczowych, (10) kwestionariusz ankiety samooceny postępów w nabywaniu komunikacyjnych kompetencji językowych, (11) kwestionariusz ankiety ewaluacji kursu e-learningowego „English for Law”) – o łącznej objętości 31 stron.

Podkreślenie szczegółowego charakteru aneksu w tym miejscu wynika z potrzeby uwypuklenia rzetelnego podejścia badawczego Autora, zamieszczającego obok spisów tabel i rysunków oraz słownika skrótów, także cenne narzędzia badań własnych, jak również zapis zakresu analizowanych dokumentów oraz uzyskanych rezultatów z ich analizy, a także syntetyczne wyniki liczbowych rozmów przeprowadzonych z 40 kierownikami jednostek.

Na szczególne wyróżnienie zasługuje warstwa teoretyczna rozprawy. Jak wspomniano wyżej, składają się na nią trzy rozdziały, dotyczące: kompetencji porozumiewania się w języku obcym; wielu aspektów umiejętności takiego porozumiewania się oraz – edukacyjnego kontekstu nabywania owych umiejętności. Przy czym porozumiewanie się w językach obcych traktowane jest przez Autora rozprawy jako kompetencja kluczowa.

Warstwa teoretyczna pracy jest dobrze osadzona w literaturze przedmiotu. Ryszard Kalamarz jej problematykę osadził w szerszym kontekście zmian społecznych. Sięgnął nie tylko do Zygmunta Bauman, ale też przywołał najważniejszy współcześnie dyskurs w naukach społecznych. Przywołując myśli Anthony Giddensa i Manuela Castellsa nie pominął też Ulricha Becka. Być może koncepcja społeczeństwa ryzyka podatnego na katastrofy technologiczne, zrodzone przez rozwój przemysłu i techniki jest mniej atrakcyjne jako płaszczyzna odniesień teoretycznych w tym konkretnie przypadku. Ryszard Kalamarz nie wieszczy końca cywilizacji lecz konstruuje i bada nową metodę wykorzystania technologii cyfrowych w światłym celu kształcenia człowieka. Pomimo to dostrzega i przywołuje Ulricha Becka – najczęściej chyba cytowanego współcześnie przedstawiciela nauk społecznych

Znacznie ważniejsze, że odwołał się do myśli Anthony Giddensa - twórcy koncepcji strukturacji, określającej wewnętrzną dynamikę każdej społeczności, urzeczywistniającej się

w procesie tworzenia, multiplikacji i praktycznego użycia struktur organizacyjnych w życiu członków społeczeństwa. To przecież Anthony Giddens sięgnął do technicznych źródeł przeobrażeń społecznych i cywilizacyjnych. Najważniejsze jednak, że odniósł się do Manuela Castellsa. Bez jego koncepcji społeczeństwa sieci trudno bowiem zrozumieć społeczną, szerszą cywilizacyjną rolę technologii informacyjno-komunikacyjnych. Wzbogacenie pracy o myśli tych i wielu innych wybitnych przedstawicieli nauk społecznych uważam za istotną zaletę pracy. Dały on bowiem szerszy i jakże ważny teoretyczny kontekst społeczny. Może szkoda tylko, że wśród wielu cytowanych mistrzów zabrakło Mirosława J. Szymańskiego, Teresy Hejnickiej-Bezwińskiej i Barbary Galas. Bez lektury ich prac zrozumienie współczesnych, społecznych przemian w Polsce jest trudne. Dobrze natomiast, że pojawiły się odniesienia do Jolanty Szempruch, Marka Rembierza, Doroty Klus-Stańskiej i wielu innych.

Ryszard Kalamarz przeprowadził porządne studia literaturowe dotyczące zwłaszcza problematyki kompetencji i kształcenia na nie zorientowanego. Analiza literatury przedmiotu badań pogłębiona została nie tylko przez trafne przywołanie podstawowych opracowań naukowych w tym zakresie, ale także przez odniesienia do aktów prawnych Parlamentu Europejskiego i Rady Europy oraz najważniejszych raportów instytucji publicznych i niepublicznych. Bez wątpienia oceniana rozprawa włącza się umiejętnie i mądrze w nurt naukowej dysputy nie tylko nad kompetencjami językowymi, ale też nad kompetencjami kluczowymi w ogóle, nad ich istotą, wieloaspektowością, kierunkami ewolucji pojęcia i jego zakresów znaczeniowych, a także nad działaniami edukacyjnymi, zmierzającymi do ich kształtowania w procesie nauczania-uczenia się przebiegającym w środowisku wirtualnym. Ten fragment rozprawy jest wzorcowy.

Bardzo wartościowe są również przemyślenia Autora dotyczące teoretycznych podstaw kształcenia na odległość, w tym zasadności realizacji na tej drodze kształcenia językowego, zawarte w rozdziale trzecim rozprawy. Z pewnością Autor ujawnił na kartach swej dysertacji nie tylko bogate doświadczenie własne, ale też rzeczywistą wiedzę na temat kompetencji językowych oraz zapośredniczonego technologicznie ich kształcenia, wykazał także zrozumienie różnych teorii uczenia się, słowem wiedzę rzetelną, wspartą lekturą trafnie dobranych opracowań naukowych.

Jako były uczestnik pierwszego w Polsce Forum Pełnomocników Rektorów Uczelni Pedagogicznych ds. komputeryzacji procesu dydaktycznego, a nade wszystko członek (2001-2011) Rady Programowej Centrum Otwartej i Multimedialnej Edukacji Uniwersytetu Warszawskiego aktywnie uczestniczyłem w procesie spektakularnego rozwoju akademickiego kształcenia zdalnego. Na Uniwersytecie Warszawskim przez lata obserwowałem zespoły Profesorów Grażyny Wieczorkowskiej i Jana Madeya, zbierałem doświadczenia i wykorzystywałem je w badaniach naukowych oraz projektach wdrożeniowych. Dlatego z satysfakcją przyjmuję spostrzeżenia i kompetentne uwagi Ryszarda Kalamarza dotyczące zdalnego kształcenia językowego. W trakcie lektury Jego rozprawy miałem wrażenie, że czytam karty książki napisanej przez człowieka o dużej praktyce w zakresie kształcenia językowego wspomaganego technologiami informacyjno-komunikacyjnymi. Owej praktyce towarzyszy też tak bardzo przydatna dobremu badaczowi umiejętność dostrzegania cech istotnych.

Nawet takie kwestie jak nauczanie programowane Ryszard Kalamarz ujmuje w sposób refleksyjny i przenikliwy, co po nieopatrzonym stwierdzeniu Czesława Kupisiewicza pod koniec lat siedemdziesiątych XX w., że „*nauczanie programowane umarło*”, jest dziś wyjątkowe, niemal niespotykane. Wprawdzie Ryszard Kalamarz powołuje się wyłącznie na podręcznik dydaktyki ogólnej pióra Czesława Kupisiewicza – autora oryginalnego programu blokowego, zwanego warszawskim, a nie na jego liczne prace, w których w sposób pogłębiony odniósł się do tego zagadnienia (np. *Metody programowania dydaktycznego*, *Nauczanie programowane*, *Nauczanie programowane w szkolnictwie wyższym i in.*). Pomimo to Ryszard Kalamarz problem nauczania programowanego rozumie i merytorycznie trafnie interpretuje, ujawniając rzadko spotykaną, a jakże cenną „intuicję poznawczą”. Można zapewne utyskiwać, że Autor nie przypomniał innych prac powstałych w zespole Czesława Kupisiewicza, jak choćby „*Nauczanie programowane w systemie dydaktycznym*” Krzysztofa Kruszewskiego, ale fakt pozostaje faktem – poszukiwanie przez Ryszarda Kalamarza odniesień teoretycznych w trakcie konceptualizacji problematyki badawczej oraz ich wykorzystanie w tekście rozprawy zasługuje na wyraźną pochwałę. Dzięki owej porządnej intelektualnej robocie rozprawa jest dojrzała, logicznie spójna, a badania empiryczne dobrze zaplanowane i dodajmy – równie konsekwentnie przeprowadzone.

Nie znaczy to oczywiście, że nie można znaleźć fragmentów pracy rodzących zastrzeżenia. Niefortunne wydaje się użycie terminu „kolaboracja” przy opisie australijskiego sposobu rozumienia kompetencji oraz w kilku innych miejscach (zob. s. 48-49). Słowo to w języku polskim nabyło szczególnego, pejoratywnego znaczenia i używane jest współcześnie na oznaczenie współpracy z władzami okupacyjnymi, współpracy za którą kryła się zdrada i krew. Wprawdzie termin ten oznaczał dawniej każdy rodzaj współpracy, ale obecnie, ze względu zapewne na okrutne doświadczenia drugiej wojny światowej, odbierany jest w sposób negatywny. Można przecież było bez straty sensu zastąpić go terminem *współpraca*.

Pewne wątpliwości budzi pozostawione bez komentarza sformułowanie „*Coraz więcej absolwentów ma świadomość, że współczesny świat z coraz szybszym postępem technologicznym sprawia, że do pojawiających się nowych warunków oraz form pracy trzeba się nieustannie dostosowywać*” (s. 13). Nie chodzi oczywiście o to, że coraz więcej absolwentów ma taką świadomość, lecz o prosty sprzeciw przeciwko temu złudnemu i rzeczywiście rozpowszechnionemu przekonaniu, a tym bardziej nie powielanie go. Otóż postęp był, jest i można mieć nadzieję, że będzie, jeśli ludzkość po raz kolejny nie podda się okrutnym działaniom terrorystów, bądź szalonych przywódców, zmierzających do unicestwienia świata. Warto przypomnieć, że mamy do czynienia z pokoleniami, które obok władzy nad śmiercią swego gatunku (od wybuchu bomby atomowej w Almagordo w Stanie Nowy Meksyk, Hiroszynie i Nagasaki) po raz pierwszy zyskują też władzę nad życiem (klonowanie, terapie genowe, biotechnologie). Czy powinniśmy kształcić studentów, którzy mają posiadać jedynie umiejętności dostosowywania się do nowych warunków i form pracy, czy też realizując odwieczne idee akademickie kształcić tych, którzy będą potrafili je zmieniać i tworzyć nowe?

Można oczywiście dyskutować nad słusznością takich, jak powyższe, sformułowań. Przywołałem je jedynie, żeby wskazać dwie sprawy: po pierwsze, niestety powszechne obecnie, korporacyjne widzenie interesu kształcenia uniwersyteckiego, które musi budzić

sprzeciw, po drugie – tekst rozprawy jest wielowątkowy, inspiruje do przemyśleń, rodzi głębsze spostrzeżenia i jedynie wyjątkowo rzadko – drażni powielaniem potocznych sądów.

Warto podnieść w recenzji jeszcze jedną sprawę. Otóż z pewnością na pochwałę zasługuje warsztat pisarski Ryszarda Kalamarza. Język rozprawy dowodzi znacznych umiejętności Autora w zastosowaniu atrakcyjnej dla czytelnika formy, ale i precyzyjnego wyrażania myśli. Liczne i poprawnie sporządzone przypisy potwierdzają Jego kompetencje w zakresie posługiwania się stylem naukowym. Zastosowanemu podziałowi na rozdziały, paragrafy i akapity stale towarzyszy logiczna kompozycja obejmująca tezy, argumenty, wnioski oraz przykłady i to tak w rozdziałach teoretycznych, jak i w części empirycznej, wzbogaconej licznymi tabelami, wykresami, symbolami i trafnie zastosowanymi wzorami statystycznymi. Dominująca funkcja poznawcza wywodu obejmuje tu opis i wyjaśnienie. Analizie towarzyszy interpretacja wyników i celne odautorskie komentarze. Praca stanowi spójną całość, jest koherentna, a przyjmowane odniesienia teoretyczne – uzasadnione logicznie.

Zdaniem recenzenta przedłożonej do oceny pracy na szczególne podkreślenie zasługują: (1) wprowadzenie do każdego rozdziału w części teoretycznej paragrafu „konkluzje”, zawierającego wynikające z analizy literatury przemyślenia, które odnoszą się bezpośrednio do podjętych badań empirycznych. Dzięki temu uzyskano tak cenioną w rozprawach naukowych spójność części teoretycznej i empirycznej; (2) zamknięcie pracy rozdziałem noszącym tytuł „*Wnioski ogólne i postulaty dla praktyki edukacyjnej. Perspektywy e-learningu w akademickim kształceniu języków obcych*”. Tak pomyślany tekst zawiera zatem nie tylko syntetycznie ujęte wyniki badań oraz rekomendacje praktyczne, ale wzbogacony został o predykcję, tj. przewidywanie czynników istotnych dla glottodydaktyki, wspieranej rozwiązaniami e-learningowymi, w tym wskazanie tych tendencji dydaktycznych, które są krótkotrwałe, bądź pojawiają się i znikają falowo, albo też tych, które przeżywają renesans lub są już dobrze ugruntowane w praktyce edukacyjnej i bazując na odwiecznych prawdach dydaktycznych okazują się trwałe (s. 337-338). Ryszard Kalamarz nie tylko przedstawia wyniki badań własnych na tle istniejących tendencji, ale też rozpoznaje i wskazuje pożądane kierunki dalszych poszukiwań, takich jak konieczność zbudowania „*optymalnego modelu integracji różnych rodzajów kompetencji w ramach danego przedmiotu (modułu kształcenia), jak również /.../ spójnego programu studiów*” (s. 350). Wskazuje na potrzebę kształtowania kompetencji osobistych, rozumiejąc ich funkcję spajającą (tamże). Wyraża też bliskie pedagogom przekonanie o zależności między uzyskiwaną jakością kształcenia, a dobrym przygotowaniem nauczycieli w zakresie „*innovacyjnych metod w sferze praktycznej, metodycznej, technicznej, ale również mentalnej*” (s. 350). Takich odautorskich, trafnych merytorycznie uwag znaleźć można w przedłożonej do oceny dysertacji więcej. Poczytywać je należy za symptomy dojrzałości pedagogicznej Autora.

Pomimo interdyscyplinarności, rozprawa Ryszarda Kalamarza ma wyraźny rys pedagogiczny. Autor mówi przekonująco o ludzkich kompetencjach, w tym zwłaszcza kompetencjach językowych oraz sposobach uzyskiwania ich na drodze kształcenia zdalnego, wspomaganego technologiami informacyjno-komunikacyjnymi. Jest rzetelny i odkrywczy w zrealizowanych przez siebie badaniach oraz przekonujący w wywodach. Nie tylko wie o czym pisze, ale też potrafi przedstawić wyniki własnych badań i przemyśleń, świadomie i celowo kształtując własną wypowiedź językową w stylu naukowym.

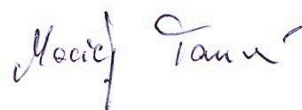
Podsumowując, rozprawa doktorska Ryszarda Kalamarza „*E-Learning w procesie rozwijania kompetencji porozumiewania się w języku obcym jako kompetencji kluczowej w akademickiej dydaktyce języków obcych (na przykładzie lektoratu języka angielskiego)*” zasługuje na wysoką ocenę w kilku co najmniej kategoriach: (1) aktualności i atrakcyjności poznawczej wybranego pola badań, (2) zgodności tytułu pracy z jej treścią, (3) wartości merytorycznej pracy i jej przydatności dla refleksji teoretycznej i praktyki edukacyjnej. Rozprawa zasługuje również na wysoką ocenę: układu formalnego oraz przyjętej struktury pracy, a także – wykorzystanej literatury przedmiotu i dobrego warsztatu pisarskiego.

Wniosek

Kierując się przedstawionymi wyżej argumentami uważam, że praca mgr Ryszarda Kalamarza, napisana pod kierunkiem naukowym dr hab. Eugenii Smyrnovej-Trybulskiej, świadczy o rzeczywistej wiedzy oraz merytorycznym i metodycznym przygotowaniu jej Autora w zakresie pedagogiki medialnej oraz w tym fragmencie dydaktyki ogólnej i metodyki nauczania języka angielskiego, który dotyczy nauczania-uczenia się języka obcego w procesie wspomaganego technologiami informacyjno-komunikacyjnymi kształcenia na odległość. Umiejętność porozumiewania się w języku obcym wraz z wiedzą oraz jej receptywnymi i produktywnymi sprawnościami językowymi potraktowana została jako rekomendowana przez Radę Europy kompetencja kluczowa i ujęta szeroko, w kontekście innych kompetencji kluczowych: informatycznych, społecznych oraz umiejętności uczenia się.

Stwierdzam, że praca spełnia niezbędne warunki określone w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65 z późniejszymi zmianami). W związku z tym stawiam wniosek o jej przyjęcie i nadanie sprawie przewidzianego prawem dalszego toku.

Wnoszę też o podjęcie starań, celem opublikowania, jeśli już nie całej, to choćby istotnych fragmentów rozprawy doktorskiej drukiem.

Warszawa, dnia 15 sierpnia 2018 roku